

PERCEPȚIILE

DEFINIREA ȘI CARACTERISTICA PERCEPȚIILOR

Percepțiile sînt **proces senzoriale complexe** și totodată, imagini **primare**, conținînd totalitatea informațiilor despre însușirile concrete ale obiectelor și fenomenelor în condițiile acțiunii directe a acestora asupra analizatorilor.

Putem spune că la baza percepțiilor se află **senzațiile**, ce reflectă diferite **însușiri izolate separate** ale obiectelor și fenomenelor. Deci, în orice percepție sînt implicate diferite senzații pentru că — așa cum se știe — orice obiect și fenomen posedă diferite **însușiri variate** care acționează asupra analizatorilor. Dar însușirile aceluiași obiect (sticlă — mașină de scris) **nu sînt calități izolate**. În procesul percepției calitative însușirile obiectului sînt strîns legate între ele și constituie o **unitate complexă**.

Caracteristici. O primă caracteristică a procesului perceptiv se referă la obiecte în **totalitatea** însușirilor date **unitar și integral**, într-o unitate complexă.

Percepția nu este posibilă fără senzații, dar nu se reduce numai la acestea. Percepția este o semnalizare calitativ superioară întrucît în imaginea perceptivă apar și proprietăți care nu aparțin părților, elementelor care-i stau la bază. Astfel, apare **configurația** sau **structura**. Percepția apare totdeauna în prezent și prin acțiunea directă a obiectelor și fenomenelor asupra analizatorilor. **Această interacțiune directă cu obiectul dă imaginii perceptive, caracteristica de a fi obiectivă, adică de a fi totdeauna imaginea unui obiect anume, pe care îl reflectă unitar, cu toate proprietățile lui și în configurația reală a acestora.** Percepția este considerată a fi o **imagine primară** — a nu se confunda cu imaginea primară a senzației — pentru că apare numai în **relația directă cu obiectul**. Dacă relația este optimă, **percepția este clară și precisă**, dacă legătura este tulburată de distanța prea mare de intensitatea slabă a stimulilor, percepția este neclară și imprecisă. **Totodată durata percepției** corespunde duratei acțiunii stimulului, a prezenței acestuia. Dacă percepția se prelungește după dispariția obiectului aceasta înseamnă ieșirea din normalitatea psihică.

— **Imaginea perceptivă este bogată în conținut.** Percep-

ția unui anumit obiect este concomitentă cu cea a elementelor care îl înconjoară și cu care se află într-un anumit spațiu și timp. Orice percepție este realizată totdeauna «aici și acum» (ca și senzația).

— Se poate recunoaște un obiect și după o singură însușire (floarea după miros, motocicleta după zgomot). Recunoașterea este posibilă numai pe baza **experienței noastre anterioare**, în care au fost implicați și alți analizatori, care au fost stimulați de alte însușiri ale aceluiași obiect și care s-au legat între ei pe cale reflex condiționat.

Atunci când este vorba de percepție venim întotdeauna cu experiența noastră trecută. Când ne uităm la o fotografie vedem obiectele în adâncime, în relief, cu toate că în fața noastră este o suprafață plană. Pentru **perceperea reliefului** o însemnătate de bază au senzațiile tactile și kinestezice, care în cazul percepției vizuale a obiectului pot să lipsească, dar care s-au legat cu senzațiile vizuale în cursul experienței trecute cu obiectul.

— Impresiile (percepțiile) prezente le actualizează și pe cele avute anterior, inclusiv **cuvîntul — limbajul, care desemnează obiectul respectiv.** La rîndul său cuvîntul poate actualiza imaginea multilaterală a obiectului pe care-l desemnează.

— Cunoștințele și experiența trecută a omului influențează în primul rînd asupra **plenitudinii percepției: percepțiile devin mai bogate, mai variate, mai adînci** (botanist — fir de iarbă; arheolog — ciob).

— Percepția este legată și de celelalte procese psihice, Obiectul pe care îl percepem poate să trezească în noi diferite **trăiri afective** și atitudini: ne place sau nu ne place, ne atrage sau nu ne atrage. Însăși senzațiile pot avea o tonalitate afectivă (miros plăcut sau respingător). **Atitudinea afectivă**, propriu-zisă, care însoțește procesul percepției, este în mod obișnuit efectul experienței noastre cu obiectul sau cu o grupă de obiecte, după cum poate fi și rezultatul experienței sociale primite pe calea influențelor educative.

— Omul cunoaște lumea în **procesul activității**, reflectînd realitatea prin procesul senzorial. Actul perceptiv este însoțit obișnuit de efortul pe care-l facem în vederea realizării unei percepții optime. Această atitudine față de obiect se exprimă adeseori sub o **formă motrică**: atingem obiectul, îl pipăim, îl cîntărim, îl întoarcem, îl deplasăm, îl privim sub unghiuri diferite, îl punem în legătură cu alte obiecte etc.

Referindu-ne la **percepția umană**, din punct de vedere al interacțiunii psiho-sociale, putem delimita după structurilor: **procese psihice elementare (simple) și complexe**:

— **Percepții simple** (sumare). De exemplu, stiloul cu care scriem zilnic și paharul cu care bem apă zilnic, este altceva decât percepția aceluiși pahar cu o floare, într-un colț de cameră.

— **Percepții complexe**, adică acele percepții care sugerează o anumită semnificație pentru obiect și declanșează emoții estetice.

De o anumită structură și complexitate sînt **percepțiile verbale** (ale cuvintelor). Percepțiile însușirilor **spațiale** ale obiectelor, percepțiile de **timp** și de **deplasare** în spațiu sînt considerate de asemenea percepții complexe. Ele au fost denumite percepții **speciale**.

Trebuie să menționăm două aspecte esențiale în înțelegerea percepțiilor:

a) Acțiunea obiectelor și a evenimentelor pe care le reflectăm este **mijlocită de activitatea noastră psihică constantă**.

b) Actul percepției **decurge din practica subiectului cu lumea obiectelor**, în cadrul acestei practici cotidiene pe care o desfășoară fiecare din noi se realizează percepția lucrurilor.

Percepția socială în psihologie are mai multe sensuri:

— desemnează **caracterul general-uman** al tuturor percepțiilor noastre, socio-culturale determinate;

— reflectarea conștientă de către (individ) persoană, a **opinii publice**, a coeziunii grupale, a relațiilor dintre persoane;

— sensul de percepție a **persoanei celuilalt**, a caracteristicilor stărilor, a intențiilor și atitudinilor pe care le manifestă alte persoane, ceea ce în psihologia socială s-a numit «**la perception d'autre**», deosebit de percepția de sine — «**la perception de soi**» a individului;

— sensul percepției sociale de grup sau de percepție a grupului, adică o **percepție «instituționalizată»**.

FAZELE PROCESULUI PERCEPTIV

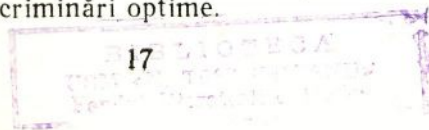
Imaginile primare și percepția nu apar instantaneu. Orice proces perceptiv presupune parcurgerea a mai multor faze care sînt de foarte **scurtă durată**, încît omul nu le sesizează prezența, decît în condiții dificile sau de laborator. Iată care sînt cele patru faze ale procesului perceptiv:

Detectia, adică sesizarea și conștientizarea doar a **prezenței stimulului în cîmpul percepției**, fără să se poată spune ceva despre caracteristicile lui. Subiectul se **orientează** spre stimul (își **fixează** privirea, își **încadrează** atenția). Acum abia, se depășește pragul de **minimum vizibil**. Deci, detectarea este o operație relativ simplă, constînd în stabilirea **prezenței** sau **absenței** semnalului. Se desfășoară după legea «tot sau nimic». Într-o situație dată, percepem sau nu percepem ceva. Prima condiție pentru detectarea unui semnal este ca intensitatea lui să depășească o anumită **valoare — prag**. Aceasta se corelează apoi cu alte variabile: timpul de expunere, prezența sau absența influențelor perturbatoare, starea funcțională a sistemului de recepție etc., care condiționează rezultatul final.

Necesitatea detectării este impusă de faptul că, în activitatea cotidiană, avem de a face cu un **volum foarte mare de informații, care depășește limitele capacității de admisie a canalelor noastre aferente**. De aceea, cîmpul stimulator trebuie fragmentat «în porții» mai mici, accesibile. Detectarea se realizează prin intermediul **mecanismelor de explorare—înregistrare**.

Discriminarea presupune detașarea stimulului de fond și remarcarea acelor însușiri care-l deosebesc de ceilalți stimuli asemănători. Se depășește astfel pragul **minimum separabil**. Discriminarea deci, presupune relevarea deosebirilor dintre obiectele date simultan sau succesiv în cîmpul perceptiv, sau dintre însușirile unuia și aceluiași obiect și fixarea semnalelor respective pe locuri diferite în scala estimativă a experienței perceptive. Discriminarea este **prima condiție a unor răspunsuri adaptative, adecvate**.

Discriminarea este operația care ne furnizează **prima formă de informație utilă asupra desfășurării unor activități**. În anumite profesii care reclamă finețe perceptivă ea devine unul din factorii psihofiziologici de o importanță primordială a randamentului sau eficienței. Se urmărește asigurarea unei discriminări optime.

Identificarea se referă la cuprinderea într-o imagine unitară, a informațiilor obținute și raportarea acestora la modelul perceptiv corespunzător. Subiectul poate astfel recunoaște ceea ce percepe. Dacă acel obiect a mai fost perceput, se produce o recunoaștere a lui. Prin aceasta se depășește un **al treilea prag**, numit **minimum cognoscibil**.

Identificarea presupune operația raportării la un etalon și clasificarea semnalelor de la intrare într-un anumit număr de categorii.

În sarcinile de **identificare obiectuală**, eficiența depinde de **strategia explorării și investigării**. Pentru a facilita identificarea, mecanismele explorative trebuie să funcționeze după **criteriile revelației**: anumite însușiri, mai semnificative pentru obiectul dat, trebuie să ocupe o pondere în formațională mai mare în elaborarea imaginii perceptuale; altele mai puțin sau de loc semnificative, să ocupe o greutate specifică mai redusă.

Interpretarea constă în depășirea procesului perceptiv integrarea verbală și **stabilirea semnificației** obiectului perceput, a posibilității **utilizării** lui în activitate. Intervin mecanismele înțelegerii și confruntarea cu planul de desfășurare a activității, ceea ce dă un sens procesului perceptiv.

Interpretarea exprimă în modul cel mai direct **legătura percepției cu activitatea** și cu comportamentul, în general. Se poate defini și ca **transformare** a informației semantice în informație pragmatică: prevestitoare, declanșatoare sau sancționatoare. Această interpretare se realizează prin **raportarea** semnalelor detectate și identificate la sarcinile actuale.

În percepția obiectelor reale, interpretarea imaginii perceptivă se caracterizează în relevarea semnificației obiectului, prin raportarea la o stare de motivație actuală și în includerea lui adecvată în schema desfășurării acțiunii. Aici, interpretarea face posibilă transferul și substituția funcțională între diferitele obiecte (folosim și o piatră în locul ciocanului pentru a bate un cui; cărbunele în locul stiloului pentru scris).

Aceasta este **expresia reglatorie** a percepției. Datorită ei comportamentul nostru dobândește acel atribut al «practicității universale», care-l face maximal mobil și eficient.

FORMELE COMPLEXE ALE PERCEPȚIEI

Psihologia percepției se referă la percepția spațiului, timpului și mișcării.

A. Percepția spațială. Proprietățile spațiale ale obiectelor sînt: forma, mărimea, distanța, direcția și relieful. Ele sînt semnificative prin mecanisme perceptive foarte complexe și relativ distincte.

Percepția formei obiectului se realizează pe calea **analizatorului vizual**, asociat cu analizatorul tactil și cel kinestezic. Esențialul pentru reflectarea formei îl constituie **deplasarea receptorilor pe conturul obiectelor**, urmărirea pe cale vizuală sau cutanată a liniei care delimitează obiectul de fondul general sau de ambianță.

Percepția formei obiectului se efectuează în funcție de **distanța și mărimea acestuia, ca și în funcție de acuitatea vizuală a noastră.**

În perceperea formei obiectelor — ca și la perceperea mărimii — relevant apare fenomenul de **conștiință**. Imaginea constantă și adecvată a formei se realizează pe baza unor **structuri neuro-funcționale și psihice stereotipe**, elaborate în practica noastră mai îndelungată cu obiectul sau cu figurile date. Se realizează în fond, **schema senzorio-motorie** elaborată între excitarea mușchilor oculari și percepția oculară propriu-zisă.

Sînt constante de **culoare** (iarba verde) și constante de **luminozitate** (hîrtia albă, noaptea).

Perceperea mărimii obiectului se realizează prin mai multe componente: imaginea retiniană, kinestezia oculară, experiența tactilo-kinestezică.

Percepția mărimii și a constantelor se obține prin fenomene de **acomodare a cristalinului în procesul vederii**, precum și pe baza **convergenței globilor oculari**, adică a mișcărilor de convergență a ochilor pentru unirea în același punct a axelor vizuale pe obiectul fixat.

Mărimea imaginii de pe retină variază în funcție de distanța la care se găsește obiectul perceput de noi. Cu cît obiectul se îndepărtează cu atît imaginea retiniană devine mai mică.

La reflectarea adecvată a mărimii obiectelor mai concurează: **compararea simultană** a obiectului dat cu alte obiecte cunoscute din jur, respectiv sistemul reperelor concrete din

ambianță, apoi vederea binoculară a obiectelor, luminozitatea etc.

Perceperea reliefului sau tridimensionalitatea. Perceperea spațiului tridimensional sau a volumului corpurilor are la bază **efectul stereoscopic al recepției noastre optice binoculare.** În percepția volumului, respectiv a reliefului obiectelor, **reflectăm lungimea, lățimea și adâncimea acestora.** Însă, imaginea obiectului, formată pe retină, este întotdeauna tridimensională. Cu toate acestea noi reflectăm și **grosimea obiectelor, relieful lor față de plan sau adâncimea lor.** Capacitatea de percepere a acestei a treia dimensiuni se formează în cursul **experienței** noastre individuale pe baza interacțiunii dintre analizatorul **vizual** și componentele **kinestezice** ale acestui analizator. La acestea se adaugă impresiile **tactile** rezultate din pipăirea activă și manipularea obiectelor.

Datorită vederii noastre binoculare, în receptorii vizuali pe retină se obțin două imagini ale obiectului, două copii neidentice, dată fiind distanța dintre cei doi ochi (7 cm). Fiecare imagine de pe retină redă obiectul în plan, luând dintr-un anumit unghi de vizualitate. Așa se face că, prin suprapunere, cele două imagini nu coincid. Ele includ un anumit unghi, ceea ce face posibilă sesizarea a două planuri, **vederea adâncimii pe obiect.** La acest efect stereoscopic — se adaugă, în perceperea reliefului, procese ca: **acomodarea cristalinului, convergența axelor oculare, distribuția luminii și a umbrelor pe obiect, perspectiva liniară și fenomenul perspectivei aeriene.**

Perceperea adâncimii este favorizată apoi de mișcările capului și ale corpului, pe care le efectuează individul în intenția de a cuprinde cât mai clar și în întregime obiectul dat.

Semnalele adâncimii și distanței sînt: **monoculare** (cu un ochi), **binoculare** (cu doi ochi).

Printre **semnalele monoculare** se enumeră:

— **mărimea imaginii retinale:** dacă obiectul este îndepărtat, îl vedem mai mic (semnal al distanței);

— **perspectiva liniară:** obiectele îndepărtate le vedem mai mici cu cît sînt mai departe (lungimea căii ferate, stâlpii de telegraf, șoseaua încadrată de copaci etc.);

— **perspectiva aeriană:** cu cît obiectul este mai clar și detaliat, cu atît ni se pare mai apropiat și invers, absența detaliilor constituie un semnal al distanței (vapori de fum din aer, ceața apar ca obiecte indistincte).

— **umbrele:** modul de repartizare a luminii și umbrei este un indiciu al adâncimii și perceperii reliefului;

— **mișcarea:** obiectele îndepărtate se mișcă în aceeași direcție cu noi iar cele apropiate se mișcă în direcție contrară (mersul trenului, liftului etc.);

— **acomodarea:** forma cristalinului se schimbă, se acomodează în scopul apropierii sau depărtării obiectului.

— **interpoziția:** interpunerea sau suprapunerea obiectului, mascarea obiectului.

Semnalele binoculare cuprind: convergența și disparitatea retinei.

Perceperea distanțelor mari. Distanța poate fi percepută vizual dar și auditiv.

Distanța este apreciată în funcție de **intensitatea sunetului și complexitatea tonală**. Intensitatea sunetului este un semnal al distanței. **Puritatea sunetului** este tot un semnal al distanței.

Perceperea poziției obiectelor într-un spațiu dat și a unora față de altele, necesită repere de tipul: **sus — jos, la dreapta — la stînga și în față — în spate**. Acestea trebuie stabilite după anumite repere. Pentru spațiul apropiat acestea sînt date de **verticala gravitațională și orizontala perpendiculară** pe ea. Verticala gravitațională este percepută atât vizual cît și prin semnale posturale.

B. Percepția timpului. Omul folosește **trei sisteme** de referință pentru perceperea timpului:

— **Sistemul fizic și cosmic**, reprezentat de repetarea fenomenelor naturale, cum sînt: ziua și noaptea, succesiunea anotimpurilor, mișcarea astrelor etc.;

— **Sistemul biologic**, care constă în **ritmicitatea** funcțiilor organismului: stări de somn — stări de veghe; alimentația — cicluri metabolice etc.;

— **Sistemul sociocultural:** activitatea și experiența umană amplasată istoric etc.;

La acestea se adaugă mijloace tehnice de măsurare a timpului. Percepția propriu-zisă a timpului se realizează în două forme:

— percepția **succeșunii** evenimentelor;

— percepția **duratei**.

Percepțiile de timp sînt puternic influențate de conținutul și ritmul activităților pe care le desfășurăm, ele mai depind de **stările noastre emoționale**, de starea plăcută sau neplăcută, de starea de așteptare.

La activitățile cu un conținut variat și interesant pentru subiect durata timpului în percepție este subapreciată (timpul trece mai repede) și invers, la stări de nemulțumire așteptare cu nerăbdare timpul trece mai lent.

Dat fiind caracterul atât de subiectiv al percepției de timp, la om există posibilitatea și se impune precizarea percepțiilor printr-un sistem de referință mai obiectiv și anume raportarea lor la **mijloacele de precizie**: ceas, cronometru, metronom etc.

C. Percepția mișcării. Percepția mișcării se referă la obiectele în mișcare și nu la mișcarea în sine, adică la **deplasarea obiectelor în spațiu**.

Percepția **deplasării**, a **schimbării** locului și a **poziției** obiectelor, este în funcție de:

- viteza cu care se deplasează obiectul;
- raportul de mișcare dintre observator și obiect;
- distanța la care se găsește observatorul față de obiect.

Se impune realizarea **unui anumit prag** pentru perceperea mișcării. Mișcările lente (încolțire, coagulare, înmurgurire) nu se pot percepe, nu pot fi surprinse de analizatorii noștri.

La distanțe mari, viteza de mișcare pare prea mică și dă iluzia obiectului în repaos (ex. stelele).

La percepția mișcării participă analizatorul: vizual, metric, auditiv, vibrator.

ÎNVAȚAREA PERCEPTIVĂ

Învățarea perceptivă este forma de învățare umană care asigură **formarea strategiilor**, însușirea reperelor și etapelor, formarea acțiunilor perceptive. În funcție de aceste achiziții, scopul unei activități poate fi atins sau nu.

În școală, în activitatea profesională, se urmăresc sarcini ale învățării perceptive, care are trei obiective de bază:

— **perfecționarea** sensibilității și acuității discriminative a valorilor;

— **însușirea** criteriilor și a proceselor de explorare a câmpului perceptiv, în acord cu necesitățile însușirii fiecărei forme de învățământ;

— **formarea** unor structuri perceptive, cum sînt cele corespunzătoare literelor, cifrelor, semnelor convenționale, simbolurilor algebrice, geometrice, chimice etc.

Pentru aceasta trebuie îndeplinite anumite condiții:

- prezentarea **exemplarelor** tipice, reprezentative în vederea elaborării schemelor perceptive generalizate;
- stabilirea și prezentarea unor **criterii de comparare**, selecție, evaluare a însușirilor perceptive;
- **exersarea** unor acțiuni perceptive (compararea, recompensarea, separarea, gruparea);
- elaborarea și exersarea unui **ghid** de explorare în condiții de percepție complexă;
- elaborarea și compararea obiectelor originale cu **schemele** fotografice și modelele lor;
- **exersarea** integrării într-o analiză unitară a părților percepute separat;
- relevarea specială a **însușirilor semnificative** care trebuie, în mod deosebit, percepute (prin subliniere, colorare, încadrare în chenar etc.);
- **gradarea** după dificultate a sarcinilor perceptive;
- prezentarea și perceperea unor obiecte în contexte și situații diferite pentru a putea remarca ceea ce este invariabil și semnificativ pentru activitatea omului.

Senzațiile și percepțiile fac parte din categoria proceselor psihice cognitive directe, nemijlocite, senzoriale. Sub aspect psihologic ele au la bază anumite legi.

LEGILE GENERALE ALE SENZAȚIILOR ȘI PERCEPȚIILOR

LEGILE GENERALE ALE SENZAȚIILOR

Legea pragurilor absolute și diferențiale. Aceasta este una din **primele legi validate în psihologie**.

În laboratoare s-a constatat că pentru a produce o senzație trebuie o anumită intensitate. Dacă se depășește un anumit prag — numit **prag minimal absolut** — intensitatea cea mai mică a unui stimul poate determina o senzație specifică.